

УДК 376.42:616.89-008.485:81'374-053.4

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-6\(225\)-98-104](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-6(225)-98-104)

ПАВЛЮК РОМАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ,

кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана з науково-методичної роботи факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Roman Pavliuk,

PhD in Education, Associate Professor, Deputy Dean on Academic Affairs of the Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Associate Professor at the Department of Special and Inclusive Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine

E-mail: r.pavliuk@kubg.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8957-6158>

КУШНАРЬОВА ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність 016 Спеціальна освіта. Спеціалізація 016.01 Логопедія, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Viktoriia Kushnariova,

Master Student in Major 016 Special Education, Specialization 016.01 Speech Therapy, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine

E-mail: vokushnarova.fpsrso24m@kubg.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0007-9297-533X>

ЛОГОПЕДИЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ІЗ РАС У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

A Висвітлено особливості логопедичної роботи з дітьми молодшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра (РАС). Проаналізовано основні мовленнєві порушення, визначено ефективні методи і прийоми корекційної допомоги, зокрема візуальні підказки, альтернативну комунікацію, сенсорну інтеграцію. Подано результати анкетування логопедів, що працюють у закладах дошкільної освіти з інклюзивними та спеціалізованими групами. Встановлено труднощі у роботі з дітьми з РАС, а також окреслено потреби фахівців у методичному забезпеченні. Акцент зроблено на необхідності комплексного підходу до формування мовлення та подальшої соціалізації дитини.

Ключові слова: логопедична робота; розлади аутистичного спектра; молодший дошкільний вік; порушення мовлення; інклюзивна освіта

SPEECH THERAPY SUPPORT FOR CHILDREN WITH ASD IN PRESCHOOL INSTITUTIONS: EXPERIENCE, CHALLENGES AND PROSPECTS

S The article explores the specifics of speech therapy for young children with Autism Spectrum Disorder (ASD) in the context of inclusive and special preschool education. The study outlines the main speech disorders typical of children with ASD, such as echolalia, limited vocabulary, absence of communicative intent, and articulation difficulties. Emphasis is placed on the importance of early intervention and a structured, multi-stage approach to speech development. The article presents empirical data obtained from a survey conducted among 13 practicing speech therapists working in Ukrainian preschool institutions with inclusive or specialized groups for children with ASD.

The analysis revealed the most common methods used by practitioners, including visual prompts, sensory integration, speech modeling, and alternative communication systems such as PECS. The challenges encountered by speech therapists are also discussed – a lack of contact with the child, low motivation, emotional outbursts, and limited access to specialized methodological materials. Despite these challenges, a positive trend has been observed towards the integration of innovative technologies and the individualization of therapy strategies.

The study emphasizes the necessity of a comprehensive approach that combines psychological, pedagogical, and medical interventions. It advocates for the development of methodological recommendations that would support both specialists and parents in optimizing speech therapy for children with ASD. Future research should focus on improving educational resources, expanding the use of assistive communication technologies, and strengthening interprofessional collaboration within the early intervention framework.

Keywords: speech therapy support; autism spectrum disorder; early preschool age; speech disorders; inclusive education

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Розлади аутистичного спектра (РАС) нині є серйозною проблемою серед дітей через труднощі, які вони створюють не тільки для них, а й для їхніх родин. Збільшення кількості дітей з РАС пов'язане

з порушеннями центральної нервової системи, що часто виникають ще під час внутрішньоутробного розвитку, під час пологів або у перші місяці життя. Ці фактори значно впливають на пізнавальні процеси та емоційний розвиток, що, у свою чергу, призводить до аутистичних проявів та інших порушень особистості.

У тяжких випадках РАС спостерігається не сформованість комунікативних навичок: діти не встановлюють зорового контакту з дорослими, не реагують на присутність інших людей. Порушення охоплюють психофізіологічні компоненти, такі як слуховий і мовленнєвий гнозис, фонематичний слух, а також моторні передумови артикуляції. Труднощі в розумінні ситуацій спілкування та використанні доступних комунікативних засобів пояснюються зниженою потребою у взаємодії, прагненням уникати контактів або небажанням спілкуватися через невідповідність вимог навколишнього середовища можливостям дитини.

В останні десятиліття в Україні спостерігається зростаючий інтерес до вивчення аутизму та проявів аутистичних розладів. Це знайшло відображення в багатьох наукових працях у царині спеціальної педагогіки, психології, психіатрії, медицини та генетики. Важливий внесок у розроблення цієї теми зробили дослідники Н. Базима, В. Башина, С. Конопляста, Л. Нурієв, М. Ліблінг, М. Рождественська, Т. Скрипник, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.

У своїх дослідженнях учені звертали увагу на аналіз причин аутизму, вдосконалення методик його діагностики та відмінності від інших порушень. Загалом, визначено, що основним бар'єром для ефективної соціальної адаптації дітей із розладами аутистичного спектра є мовленнєві порушення. Ці порушення проявляються у відставанні мовленнєвого розвитку, обмеженості або відсутності виразного мовлення, недостатній цілеспрямованості мовленнєвої діяльності та низькій мотивації до комунікації з іншими людьми.

Оскільки мовлення є основним інструментом пізнання, мислення та передавання досвіду, зростає необхідність у пошуку ефективних методів стимуляції та корекції мовленнєвого розвитку у дітей з РАС.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема аутизму висвітлюється та вивчається і в науковій, і в медичній, і в психологічній, і педагогічній літературі. Більшість – це зарубіжні дослідження (Н. Asperger, L. Bender, M. Bristol, S. Harris, B. Hermelin, L. Kanner etc.). В останні десятиріччя в Україні спостерігається зацікавленість цією проблемою як науковцями, так і практиками (Т. Ілляшенко, С. Конопляста, К. Рождественська, Т. Скрипник, М. Химко, Д. Шульженко) [1, с. 19].

Важливий внесок у дослідження аутизму зробив французький психіатр Жан Ітар [9]. Він вивчав здатність дітей з аутизмом до концентрації уваги, запам'ятовування та наслідування. Ж. Ітар дійшов висновку, що такі діти мають значні труднощі в соціалізації, демонструють інтелектуальний мутизм, мають труднощі в встановленні дружніх зв'язків і використовують дорослих тільки для задоволення своїх потреб [9].

Учений наголошував на необхідності відокремлення дітей із розумовою відсталістю від дітей з аутизмом. Проте його роботи не отримали належної підтримки серед науковців того часу. Тільки в 1911 році швейцарський психіатр Юджин Блейєр, вивчаючи шизофренію, ввів термін «аутизм» як один із симптомів цього захворювання [8].

Актуальність вивчення мовленнєвого розвитку дітей із розладами аутистичного спектра підтверджується

численними міжнародними та вітчизняними дослідженнями. Зокрема, Гелен Тагер-Флюсберг (Helen Tager-Flusberg) у своїх роботах описує мовленнєві фенотипи у дітей з аутизмом, підкреслюючи роль предикторів мовленнєвого розвитку, таких як жести, моторика та нейрофізіологічні показники [14, с. 75]. У співпраці з М. К'ельгард (Margaret Kjelgaard) вона також досліджувала мовленнєві підтипи та лексико-граматичні дефіцити, що важливо для формування індивідуалізованих програм логопедичної допомоги [11, с. 287].

Б. Прізант (Barry Prizant) одним із перших звернув увагу на феномен ехології у дітей із РАС, інтерпретуючи його не як патологічний симптом, а як потенційний комунікативний засіб, що має значення для розвитку мовлення [13]. Подібний функціональний підхід до розуміння мовленнєвих порушень став підґрунтям для подальших досліджень.

Системний огляд логопедичних втручань, проведений А. Норрелген (Anna Norrelgen) та співавторами, довів ефективність різних методик стимуляції експресивної та рецептивної мови, що підтверджує доцільність раннього та цілеспрямованого логопедичного супроводу дітей із РАС [12, с. 934].

В українському науковому контексті К. Островська досліджує закономірності мовленнєвого розвитку у дітей раннього дошкільного віку з аутизмом, акцентуючи увагу на зв'язках між тяжкістю симптомів, невербальним інтелектом і рівнем мовлення, що дозволяє адаптувати міжнародні підходи до вітчизняних умов [5, с. 7]. Одним із перших і найґрунтовніших досліджень в Україні на сьогодні є роботи Т. Скрипник [7]. Авторкою систематизовано світовий досвід вивчення аутизму як у теоретичному, так і в експериментальному аспектах і здійснено змістовний виклад дієвих корекційних стратегій, які застосовують у роботі з такими дітьми [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Не зважаючи на значну розробленість питань дослідження навчання і розвитку дітей з розладами аутистичного спектра, на сьогодні бракує систематизованих підходів до логопедичної роботи з дітьми раннього дошкільного віку. Зважаючи на особливості цього віку у процесі розвитку мовлення вважаємо доцільним визначити особливості системи логопедичної роботи з дітьми раннього дошкільного віку з РАС.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На основі теоретичних підходів до розроблення проблеми та практичних аспектів такої діяльності метою дослідження вбачаємо визначення особливостей системи логопедичної роботи з розвитку мовлення у дітей молодшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Викладення основного матеріалу дослідження. Логопедична робота з дітьми з розладами аутистичного спектра займає центральне місце в системі корекційно-розвиткової допомоги, оскільки саме мовлення є провідним засобом соціалізації та інтеграції дитини у суспільство. Ефективність корекційної роботи з дітьми з РАС значною мірою залежить від створення спеціальних умов, де поєднуються психолого-педагогічний, медичний і соціальний впливи [2].

Сучасні психолого-педагогічні дослідження підтверджують, що мовлення дітей з аутизмом має свої особливості. Однією з них є порушення модуляції голосу: вона може бути дуже бідною, або ж дитина вимовляє окремі звуки або склади особливо голосно і виразно. Мовлення таких дітей часто складається з набору штапованих фраз. Іноді спостерігається прагнення повторювати слова, які були почуті від інших об'єктів комунікації, хоча вони можуть бути малозрозумілими. Окремою рисою мовлення дітей з аутизмом є використання самих себе в іншій або третій особі [3, с. 36].

Логопедична робота з дітьми з РАС проводиться поступово і включає як індивідуальні заняття, так і групові. Виділяють кілька етапів цієї роботи. Перший етап полягає в адаптації дитини до нових умов, де важливим є створення емоційного зв'язку і позитивної емоційної атмосфери. Основними принципами на цьому етапі є тепла, чуттєва атмосфера, спокійний голос логопеда та неквапливі рухи, що відповідають емоційному рівню дитини [4, с. 59].

Другий етап фокусується на створенні умов для розвитку мовлення, наслідування звуків, мовленнєвої уваги, а також на розвитку артикуляційних навичок. Важливою метою цього етапу є встановлення зв'язку «символ-предмет», що дозволяє дитині почати використовувати мову в соціальних взаємодіях. На цьому етапі активно працюють над формуванням у дитини ініціативності та інтересу до спілкування [там само].

На третьому етапі основна увага спрямована на розширення словникового запасу. Тут також акцентується розвиток структури слова, артикуляційних навичок і фонетичного мовлення. У процесі роботи використовуються спеціалізовані ігри, зокрема рухливі та спортивні, а також активні дії з дієсловами в наказовій формі. Для кожної дитини можна створювати індивідуальні логопедичні альбоми, що включають графічні звукові позначення, профілі вимови та візуальні діалоги [там само].

Четвертий етап фокусується на розвитку комунікативних навичок і покращенні якості фонетичного мовлення. Основним завданням на цьому етапі є формування спонтанного мовлення під час гри, з урахуванням індивідуальних можливостей дитини [там само, с. 60].

На сучасному етапі наукові дослідження доводять, що використання засобів візуалізації мови може значно прискорити розвиток мовлення у дітей з аутизмом. Однак важливо зазначити, що для деяких дітей з аутизмом, які ніколи не матимуть повноцінного мовлення, методи альтернативного спілкування стають фактично єдиним шансом на досягнення змістовної комунікації.

Одним із найефективніших засобів альтернативної комунікації є система PECS (Picture Exchange Communication System), що включає обмін картинками для спілкування. Це полягає в тому, що дитині пропонують вибирати картки із зображенням предметів, які їй необхідні, й одразу після цього їй дають те, що вона вибрала. Цей метод допомагає дитині вибирати предмети та передавати свої бажання через зображення, що супроводжується вербальним називанням об'єкта. Із часом кількість картинок може збільшуватися, і дитина поступово переходить до вербальних взаємодій [10, с. 178].

Іншою схожою методикою є система Макатон, що також передбачає використання жестів для комунікації. Існують також різні системи альтернативного спілкування за допомогою картинок, як-от: Бліса, Макатон, Ребус, які можна використовувати у вигляді книжок або навіть у комп'ютерних версіях (Boardmaker, Picture Communication System). Важливо, що ці методи альтернативного спілкування мають поєднуватися з озвученням слів і фраз, із поступовим переходом до традиційного мовленнєвого середовища. Однак для деяких дітей, особливо тих, хто має проблеми з обробленням аудіовізуальної інформації, повний перехід до вербальних комунікацій може бути важким через ураження мовленнєвих центрів [10, с. 178].

Ю. Скринник вважає, що мовленнєві порушення в дітей з РАС є різнотипними: від повної відсутності мовлення або вираженого мутизму до наявності окремих слів і фраз, які часто не виконують комунікативної функції. Характерними труднощами є недостатня ініціативність у спілкуванні, обмеженість активного словника, труднощі в розумінні зверненого мовлення та низька здатність підтримувати контакт із дорослими чи однолітками [6]. Також авторка наголошує, що ефективна корекційна робота має спиратися на комплексний підхід, який передбачає поєднання логопедичних, психологічних і педагогічних методів [там само].

Отже, мовленнєві порушення при РАС потребують комплексної діагностики та індивідуалізованого логопедичного супроводу. Раннє втручання, орієнтоване на формування комунікативної функції, розвиток спільної уваги, активного словника й коротких фраз, є ключовою умовою соціальної адаптації та подальшого мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом.

Із метою узагальнення підходів до логопедичної роботи з дітьми молодшого дошкільного віку з РАС нами було проведено опитування фахівців-логопедів закладів дошкільної освіти, що мають інклюзивні та спеціалізовані групи для дітей із розладами аутистичного спектра. Участь у дослідженні брали 13 практикуючих логопедів різних закладів освіти.

Логопеди працювали з дітьми вікової категорії від 3 до 4 років, які відвідують інклюзивні або спеціальні групи. Під час дослідження використовувався комплексний метод анкетування, що дозволив отримати інформацію про:

- характер мовленнєвих порушень у дітей з РАС;
- частоту застосування різних логопедичних методів;
- труднощі в організації корекційних занять;
- забезпечення фахівців навчально-методичною базою;
- рівень готовності логопедів до впровадження інноваційних технологій (АВА-терапії, альтернативної комунікації, візуального супроводу тощо).

Для збору емпіричних даних було розроблено анкету «Система логопедичної роботи з дітьми молодшого дошкільного віку з РАС», спрямовану на виявлення особливостей організації та змісту логопедичної допомоги дітям із розладами аутистичного спектра.

Анкета містила дев'ять тематичних блоків, які охоплювали основні напрями логопедичної діяльності:

1. Досвід роботи з дітьми з РАС – наявність практичного досвіду, тривалість роботи із цією категорією дітей.

2. Особливості мовленнєвих порушень – типові прояви порушень (відсутність мовлення, ехололії, обмежений словниковий запас, порушення артикуляції, граматичного оформлення тощо).

3. Методи та прийоми роботи – використання традиційних і сучасних методик: АВА-терапії, сенсорної інтеграції, візуальних підказок, моделювання мовлення, логопедичного масажу.

4. Труднощі у роботі з дітьми з РАС – відсутність контакту з дитиною, емоційні спалахи, відмова від виконання завдань, низька мотивація, нестача методичних матеріалів.

5. Організаційні аспекти – частота занять, середня тривалість логопедичних сесій.

6. Потреби у методичному забезпеченні – оцінка наявності дидактичних матеріалів і технічних засобів.

7. Ефективні ресурси – пріоритетні засоби й технології (альтернативна комунікація, дидактичні посібники, цифрові платформи, сенсорні методики).

8. Додаткові пропозиції – відкриті відповіді щодо вдосконалення логопедичної допомоги.

9. Загальні відомості про респондентів – освіта, посада, стаж логопедичної роботи.

Запитання були переважно закритого типу з можливістю обрати кілька варіантів відповіді або дати короткий коментар. Така форма дозволила виявити найпоширеніші тенденції у практиці логопедів і систематизувати дані для подальшого кількісного та якісного аналізу. У дослідженні брали участь 13 логопедів, які працюють у спеціальних та інклюзивних закладах дошкільної освіти. Учасники мали різний стаж педагогічної діяльності – від 1 до понад 7 років, що дало змогу порівняти підходи логопедів різних рівнів досвіду. Розподіл респондентів за рівнем освіти представлено на рис. 1:

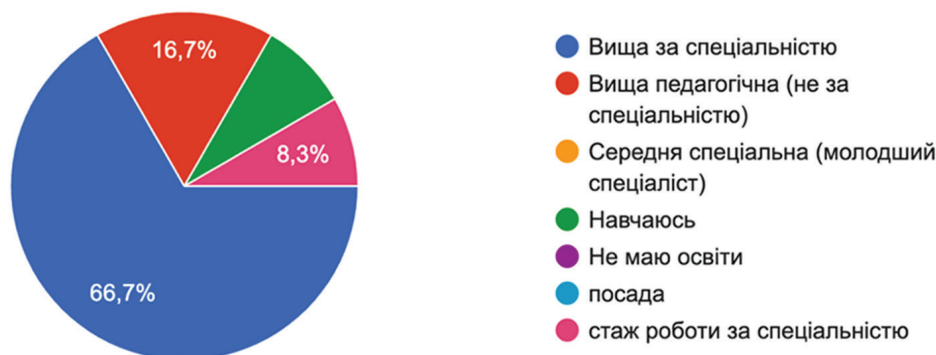

Рис. 1. Розподіл респондентів за рівнем освіти

Розглянемо детальніше відповіді логопедів за основними напрямками дослідження.

Досвід роботи з дітьми з РАС – наявність практичного досвіду, тривалість роботи з цією категорією дітей.

Більшість респондентів (46,2%) мають досвід роботи протягом одного року. Це свідчить про те, що більшість спеціалістів лише починають практику у царині інклюзивної освіти. Близько 23,1% опитуваних працюють 5 років, а лише 7,7% – понад 7 років (табл. 1):

Таблиця 1

Досвід роботи з дітьми з РАС

Варіант відповіді	Кількість	%
Так (без уточнення стажу)	3	23,1%
1 рік	6	46,2%
5 років	3	23,1%
7 років	1	7,7 %
Всього	13	100%

Отже, результати свідчать, що більшість учасників дослідження мають практичний досвід з інклюзивної освіти, проте переважає відносно короткий термін роботи (до одного року).

Особливості мовленнєвих порушень – типові прояви порушень (відсутність мовлення, ехололії, обмежений

словниковий запас, порушення артикуляції, граматичного оформлення тощо).

Як бачимо за рис. 2, найпоширенішими труднощами у дітей з РАС логопеди назвали обмежений словниковий запас (84,6 %) і відсутність мовлення (76,9 %). Це свідчить про те, що більшість дітей із РАС мають низький рівень вербальної активності або зовсім не користуються мовленням як засобом комунікації.

На другому місці за частотою згадується відсутність комунікативного наміру (69,2 %). Логопеди зазначають, що навіть у дітей із наявним мовленням часто відсутня потреба у спілкуванні з дорослими та однолітками, що ускладнює побудову логопедичного процесу.

Ехололії (61,5 %) є типовим симптомом для дітей з аутизмом, що підтверджується й сучасними дослідженнями. Повторення почутих слів або фраз без розуміння змісту розглядається як спроба самоорганізації мовлення, але й потребує спеціальних корекційних методів. Дещо менше фахівців відзначили порушення граматичного оформлення мовлення (53,8 %) та порушення артикуляції (46,1 %), що свідчить про те, що у дітей з РАС порушення мають не лише змістовий, а й структурний характер.

Категорія «інше» (15,3 %) охоплювала індивідуальні спостереження логопедів – труднощі у звуковому сприйманні, порушення інтонаційного малюнка мовлення та відсутність емоційного забарвлення висловлювань.

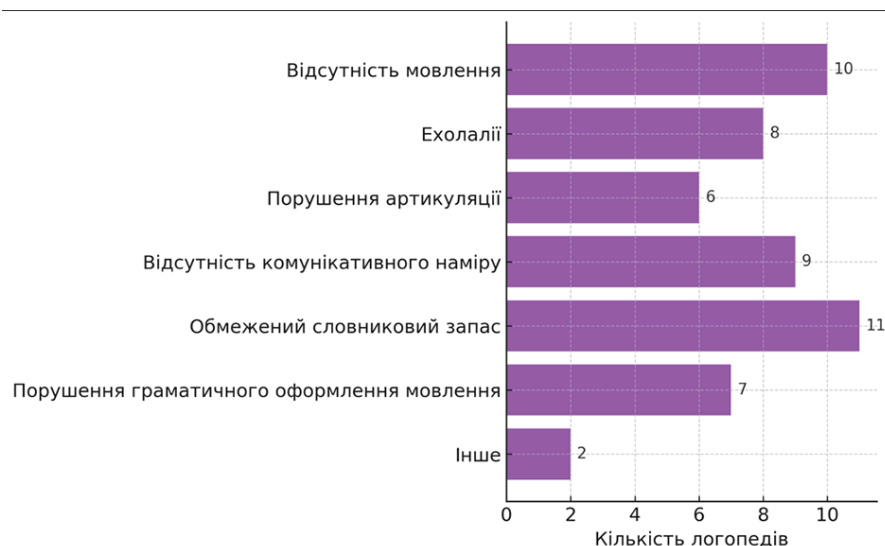

Рис. 2. Основні мовленнєві порушення у дітей з РАС

Отримані результати дають підстави стверджувати, що логопедична робота з дітьми з РАС повинна бути комплексною й поєднувати формування мовлення з розвитком комунікативних намірів, емоційного реагування та сенсорної взаємодії.

Методи та прийоми роботи – використання традиційних і сучасних методик: АВА-терапії, сенсорної інтеграції, візуальних підказок, моделювання мовлення, логопедичного масажу.

Найпоширенішим методом є використання візуальних підказок і картинок (100%), що свідчить про їхнє вибіркове застосування залежно від індивідуальних особливостей дітей, що пояснюється ефективністю цього інструменту у формуванні комунікативних навичок дітей із РАС. Досить популярною є також сенсорна інтеграція (76,9%), яка сприяє розвитку уваги, сприймання та поведінкової регуляції. Менш поширеними методами виявились моделювання мовлення (38,5%) та логопедичний масаж (30,8%); АВА-терапія використовується лише 15,4% респондентів, що може бути пов'язано з браком підготовки або обмеженими ресурсами (табл. 2).

Труднощі у роботі з дітьми з РАС – відсутність контакту з дитиною, емоційні спалахи, відмова від виконання завдань, низька мотивація, нестача методичних матеріалів.

Таблиця 2

Методи логопедичної роботи з дітьми з РАС

Метод	Кількість	%
Використання візуальних підказок та картинок	13	100%
Сенсорна інтеграція	10	76,9%
Метод моделювання мовлення	5	38,5%
Логопедичний масаж та артикуляційна гімнастика	4	30,8%
АВА-терапія	2	15,4%

За рис. 3 спостерігаємо, що найпоширенішою проблемою виявилася відмова дітей від виконання завдань – про неї зазначили 12 спеціалістів (92,3%). Досить високим є показник емоційних спалахів та агресивної поведінки – 11 відповідей (84,6%). Більш ніж половина логопедів (7 відповідей, 53,8%) відзначають недостатню кількість спеціалізованих методичних матеріалів, що ускладнює роботу. У 46,2% випадків (6 відповідей) спостерігається відсутність контакту з дитиною. Низька мотивація до занять зафіксована у 4 випадках (30,8%), тоді як відсутність підтримки з боку батьків відзначили лише 2 фахівці (15,4%).

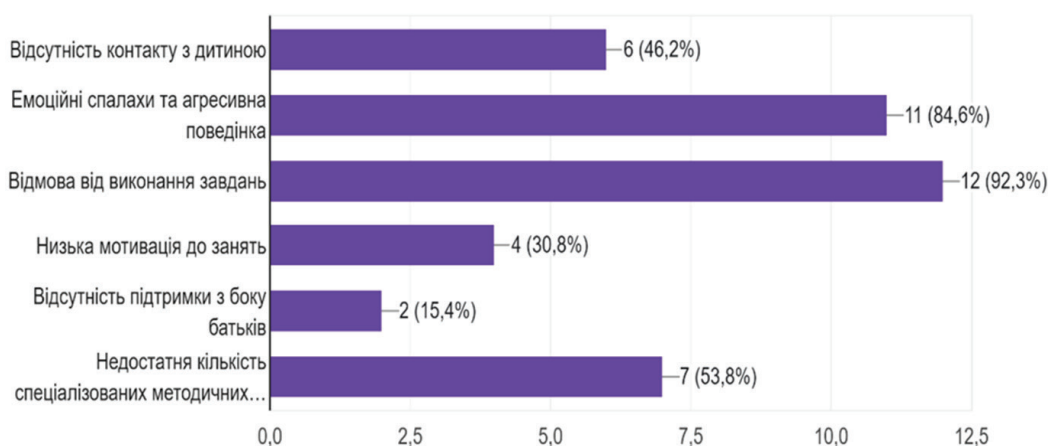

Рис. 3. Результати відповідей на питання «Які основні мовленнєві порушення Ви спостерігаєте у дітей з РАС?»

Отже, найактуальнішими проблемами у роботі логопеда є небажання дітей виконувати завдання та їхня емоційно-агресивна поведінка. Водночас суттєвим чинником, що впливає на результативність корекційної роботи, є налагодження контакту з дитиною та забезпечення фахівця необхідними методичними матеріалами.

Організаційні аспекти – частота занять, середня тривалість логопедичних сесій. Частина опитуваних (69,2% – 9 відповідей) зазначили, що заняття відбуваються 2–3 рази на тиждень. Дещо менша кількість (30,8% – 4 відповіді) проводять заняття щоденно. Жоден із фахівців не обрав варіанти «1 раз на тиждень» або «рідше», що свідчить про достатню інтенсивність корекційної роботи (табл. 3):

Таблиця 3

Як часто проводяться заняття з дитиною з РАС

Заняття	кількість	%
щоденно	4	30,8%
2-3 рази на тиждень	9	69,2%
1 раз на тиждень	0	
рідше	0	

Отже, отримані результати демонструють, що переважна більшість занять із дітьми проходить регулярно та з оптимальною частотою (щоденно або кілька разів на тиждень), що є важливою умовою ефективності корекційного процесу.

Потреби у методичному забезпеченні – це оцінка наявності дидактичних матеріалів і технічних засобів.

Більшість респондентів (53,8% – 7 відповідей) вказали

на відсутність необхідних матеріалів, що суттєво ускладнює корекційну роботу. Частково забезпеченими себе вважають 4 логопеди (30,8%), тоді як лише 2 фахівці (15,4%) підтвердили наявність достатньої кількості методичних матеріалів (рис. 4):

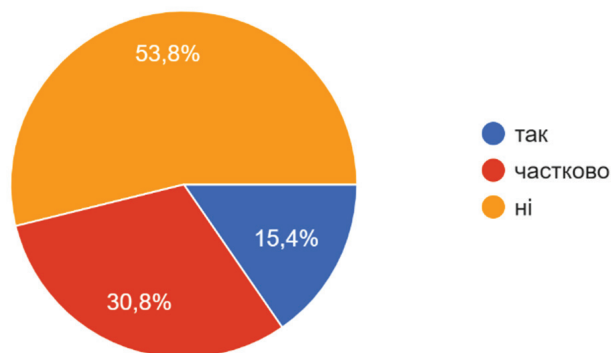

Рис. 4. Потреби та ресурси. Чи достатньо методичних матеріалів для роботи з дітьми з РАС? (n=13)

Результати свідчать про те, що проблема забезпечення спеціалізованими методичними матеріалами є актуальною для більшості логопедів. Це вказує на потребу розроблення та поширення якісних дидактичних ресурсів, які б підтримували ефективність корекційної роботи.

Ефективні ресурси – пріоритетні засоби й технології (альтернативна комунікація, дидактичні посібники, цифрові платформи, сенсорні методики). Аналіз відповідей респондентів демонструє тенденцію до активного використання інноваційних і сучасних методик у корекційній практиці, що свідчить про поступове оновлення підходів та інтеграцію цифрових і альтернативних засобів комунікації (рис. 5):

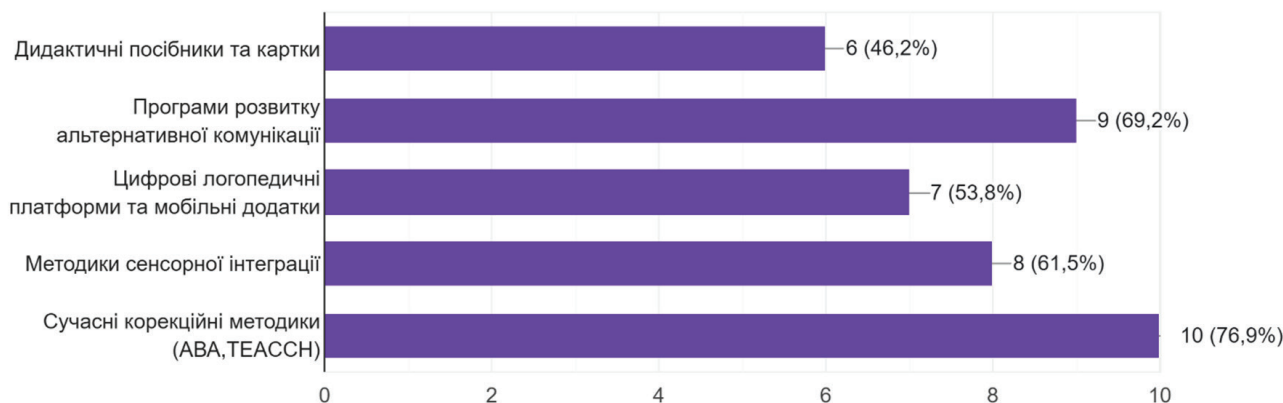

Рис. 5. Які ресурси та методики, на Вашу думку, були б найефективнішими у роботі з дітьми РАС?

Додаткові пропозиції – це відкриті відповіді щодо вдосконалення логопедичної допомоги. З-поміж додаткових пропозицій респондентами було виділено потребу в тісній взаємодії логопедів, психологів, педагогів і батьків; підвищення кваліфікації логопедів у сфері роботи з дітьми з РАС.

Підсумовуючи результати проведеного аналізу, можна зробити висновок, що логопедична робота з дітьми молодшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра характеризується багатовекторністю та потребує комплексного підходу. Опитувані фахівці вказують на значну варіативність мовленнєвих порушень – від повної відсутності

мовлення до виражених труднощів у комунікації, артикуляції та граматичному оформленні висловлювань. При цьому більшість логопедів намагаються поєднувати традиційні корекційні методи з інноваційними технологіями, такими як АВА-терапія, методи сенсорної інтеграції, візуальна підтримка, альтернативна комунікація.

Водночас результати свідчать про існування певних труднощів – недостатність методичних матеріалів, обмеженість часу занять, труднощі встановлення емоційного контакту з дитиною та низьку мотивацію до мовленнєвої діяльності. Ці чинники підтверджують актуальність потреби

у створенні системи методичної підтримки логопедів і розробленні ефективних рекомендацій, спрямованих на підвищення якості логопедичного супроводу дітей із РАС.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отримані результати дослідження вказують, що більшість фахівців усвідомлюють важливість раннього початку корекційної допомоги, однак стикаються з низкою труднощів – нестачею спеціальних методичних матеріалів, обмеженістю часу на заняття, труднощами встановлення контакту та низькою мовленнєвою мотивацією дітей. Водночас відзначено тенденцію до впровадження інноваційних технологій – АВА-терапії, методів сенсорної інтеграції, альтернативної комунікації (PECS), що засвідчує

поступовий перехід логопедичної практики до комплексного та індивідуалізованого підходу.

Перспективами подальших наукових розвідок убачаємо в розробленні методичних рекомендацій для логопедів і батьків, які будуть спрямовані на оптимізацію логопедичної роботи з дітьми з РАС. Такі методичні рекомендації мають враховувати провідні напрями корекційно-розвиткової діяльності: створення структурованого освітнього середовища, використання візуальної підтримки та альтернативної комунікації, поетапне формування мовленнєвих навичок, розвиток соціально-емоційної взаємодії, співпрацю з родиною та систематичне оцінювання результатів.

Список використаних джерел

1. Белова О. Б. Особливості розвитку мовлення у дітей з розладами аутистичного спектру. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2021. Вип. 40. С. 19–27.
2. Ілющенко І. О., Хоменко Н. В. Логопедична робота із дітьми з розладами аутистичного спектру. *Сучасні дослідження в науці та освіті*: тези доповідей на конференції. Житомир: Житомирський держ. ун-т, 2024. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/39203/1/Ілющенко.pdf> (дата звернення: 25.10.2025).
3. Кукуруза Г. Психологічна модель раннього втручання: допомога сім'ям, що виховують дітей раннього віку з порушеннями розвитку: монографія. Харків: Точка, 2013. 244 с.
4. Логвінова І. П. Формування комунікативної потреби дітей з аутизмом у невербальній взаємодії. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2009. Вип. XII. С. 400–404.
5. Островська К. О., Качмарик Х. В., Дробіт Л. Р. Основи діагностики дітей з розладами аутистичного спектра: навч. посіб. Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 124 с.
6. Скринник Ю. О. Особливості корекційної роботи з розвитку мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутичного спектру. Суми: СумДПУ ім. А. Макаренка, 2021. 94 с.
7. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму: монографія. Київ: Фенікс, 2010. 320 с.
8. Bleuler E. *Dementia Praecox oder Gruppe der Schizophrenien*. Leipzig. Wien: Deuticke, 1911. URL: <https://philarchive.org/rec/BLEDPO-2> (дата звернення: 25.10.2025).
9. Bondy A., Frost L. The picture exchange communication system. *Behavior Modification*. 2001. No. 25 (5). P. 725–744.
10. Flippin M. et al. Effectiveness of PECS on communication and speech for children with ASD: A meta-analysis. *American Journal of Speech-Language Pathology*. 2010. No. 19 (2). P. 178–195.
11. Kjelgaard, M. M., Tager-Flusberg H. An investigation of language impairment in autism: implications for genetic subgroups. *Language and Cognitive Processes*. 2001. No. 16 (2/3). P. 287–308. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1460015/>
12. Norrelgen F., Fernell E., Eriksson M., Hedvall Å., Persson C., Sjölin M., Gillberg C., Kjellmer L. Children with autism spectrum disorders who do not develop phrase speech in the preschool years. *Autism*. 2015. No. 19 (8). P. 934–943. DOI:10.1177/1362361314556782.
13. Prizant B. et al. *The SCERTS Model: A Comprehensive Educational Approach for Children with Autism Spectrum Disorders*. Publisher: Brookes Publishing, 2007.
14. Rapin I., Dunn M. A., Allen D. A., Stevens M. C., Fein D. Subtypes of language disorders in school-age children with autism. *Developmental Neuropsychology*. 2009. No. 34 (1). P. 66–84. DOI: <https://doi.org/10.1080/87565640802564648>

Reference

1. Bielova, O. B. (2021). Osoblyvosti rozvytku movlennia u ditei z rozladamy autystychnoho spektru [Peculiarities of speech development in children with autism spectrum disorders]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psikhohihiia* [Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. Series 19: Correctional pedagogy and special psychology], 40, 19–27 [in Ukrainian].
2. Ilyushchenko, I. O., & Khomenko, N. V. (2024). [Speech therapy work with children with autism spectrum disorders]. In *Suchasni doslidzhennia v nauksi ta osviti: Modern research in science and education*: tezy dopovidei na konferentsii Zhytomyr: Zhytomyr State University. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/39203/1/Ilyushchenko.pdf> [in Ukrainian].
3. Kukuruz, H. (2013). *Psikhohichna model rannoho vtruchannia: dopomoha sim'iam, shchovykhovuiut ditei rannoho viku z porushenniamy rozvytku* [Psychological model of early intervention: assistance to families raising young children with developmental disorders]: monograph. Kharkiv: Tochka [in Ukrainian].
4. Logvinova, I. P. (2008). Formuvannia komunikativnoi potreby ditei z autyzmom u neverbalnii vzaiemodii [Formation of communicative needs of children with autism in non-verbal interaction]. *Zbirnyk naukovykh prats Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka* [Collection of scientific papers of Ivan Ohienko Kamyianets-Podilsky National University], 12, 400–404 [in Ukrainian].
5. Ostrovska, K. O., Kachmaryk, H. V., & Drobit, L. R. (2017). *Osnovy diahnozytyky ditei z rozladamy autystychnoho spektra* [Fundamentals of diagnostics of children with autism spectrum disorders]: navchalnyi posibnyk. Lviv: Publishing Center of Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
6. Skrynnik, Yu. O. (2021). *Osoblyvosti korektsiinoi roboty z rozvytku movlennia ditei doshkilnoho viku z rozladamy autychnoho spektru* [Peculiarities of correctional work on the development of speech in preschool children with autism spectrum disorders]. Sumy: Sumy State University of Education named after A. Makarenko [in Ukrainian].
7. Skrypnik, T. V. (2010). *Fenomenohihiia autyzmu* [Phenomenology of autism]: monograph. Kyiv: Phoenix Publishing House [in Ukrainian].
8. Bleuler, E. (1911). *Dementia Praecox oder Gruppe der Schizophrenien*. Leipzig. Wien: Deuticke. Retrieved from <https://philarchive.org/rec/BLEDPO-2>
9. Bondy, A., & Frost, L. (2001). The picture exchange communication system. *Behavior Modification*, 25 (5), 725–744.
10. Flippin, M. et al. (2010). Effectiveness of PECS on communication and speech for children with ASD: A meta-analysis. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 19 (2), 178–195.
11. Kjelgaard, M. M., & Tager-Flusberg, H. (2001). An investigation of language impairment in autism: implications for genetic subgroups. *Language and Cognitive Processes*, 16 (2/3), 287–308. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1460015/>
12. Norrelgen, F., Fernell, E., Eriksson, M., Hedvall, Å., Persson, C., Sjölin, M., Gillberg, C., & Kjellmer, L. (2015). Children with autism spectrum disorders who do not develop phrase speech in the preschool years. *Autism*, 19 (8), 934–943. DOI:10.1177/1362361314556782.
13. Prizant, B. et al. (2007). *The SCERTS Model: A Comprehensive Educational Approach for Children with Autism Spectrum Disorders*. Publisher: Brookes Publishing
14. Rapin, I., Dunn, M. A., Allen, D. A., Stevens, M. C., & Fein, D. (2009). Subtypes of language disorders in school-age children with autism. *Developmental Neuropsychology*, 34 (1), 66–84. DOI: <https://doi.org/10.1080/87565640802564648>

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 05.11.2025